

EN SKIFTESAG

Af adjunkt, cand. mag. TAGE KAARSTED

Dette er en historie om misundelse og dens følger. Beretningen har to hovedpersoner, nemlig en sjællandsk arvefæster og lægdsmand ved navn Rasmus Nielsen Bager og hans svigersøn. Tiden er 1831, stedet det fede vestsjællandske sogn Værsløv og stridens genstand: arven efter Bagers nyligt afdøde kone. Et ikke ukendt tema er hermed anslået: de nære pårørendes bitre strid om en arv eller en formodet arvs rette fordeling. I sådanne situationer har vist nok den gamle talemåde »Frænde er frænde værst« sin fulde pålydende værdi.

Rasmus Nielsen Bager blev født den 18. november 1775 i Kallundborg som søn af skibsmand, d.v.s. sømand, senere skibsfører Niels Rasmussen Bager (1732-82) og hustru Karen Christensdatter.

Mens Niels Bager var skipper, førtes der krig både i Europa og Nordamerika, men Danmark holdt sig udenfor, og vor handel og skibsfart blomstrede da op, så at perioden med rette kaldes den »florissante«. Familien Bager omgikkes da også fortrinsvis stadens bedre borgerskab, således f. eks. amtsforvalter N. Falck, i hvis hus i øvrigt Niels og Karen Bager var blevet gift i 1769. I ægteskabet var tre børn, for så vidt kirkebøgerne har dem alle med, nemlig Jonas (1770), Kirsten (1771) og helten i vor historie, Rasmus.

Hvad Rasmus bedrev, til vi møder ham igen i 1801, har det ikke været muligt at spore. Men rimeligvis har han været herregårdsforvalter, i al fald overtog han omkring den 1. april 1801 forpagtningen af Smakkerupgården (senere Lerchesminde) i Viskinge sogn, en ret stor gård under baroniet Lerchenborg. Smakkerupgård var blevet til i 1797, da den tiltrædende ejer af Lerchen-

borg, baron, senere lensgreve, Christian Cornelius Lerche, forærede sin bror Jacob Ferdinand Lerche, to gårde af Smakkerup by til arvefæste. Fra 1801-13 sad Rasmus Bager som forpagter på gården, der i 1843 skødedes tilbage til lensgreve C. C. Lerche.

Samme år, som Bager tiltrådte forpagtningen af Smakkerupgård, blev han gift med pigen Anne Elisabeth Olsdater; ægteskabet velsignedes med syv børn: Cathrine Marie (1802), Niels Frederik (1803), Marte Marie (1805), Christian Frederik (1808), Lise Marie (1809), Hans Christian (1814) og Ane Marie (1818).

I 1813 flyttede Rasmus Bager lige over sognegrænsen og ind i Vørslev sogn, idet han blev forpagter på Asmindrupgård (undertiden kaldt »Bagersgård«), som han fra 15. april 1824 overtog i arvefæste. Asmindrupgård hørte under Birkendegård, der havde ejer fælles med Lerchenborg. Det var et anseeligt brug, som Rasmus Bager i 1813 kom til at sidde på: 11 tønder og 5 skæpper hartkorn. Til at begynde med var Anne og Rasmus nok også »fine folk«, i al fald kalder kirkebøgerne dem for »seigneur« og »madame«, og deres omgangskreds ser ud til at have været forvaltere, fuldmægtige, degne, officerer og andre standspersoner; men fra 1818 blev billedet et andet, nu gik de franske titulaturer fløjten, og omgangskredsen blev almindelige bønder.

Forholdet var nemlig det, at mens landbrugskonjunkturerne på grund af Napoleonskrigene var gunstige frem til 1818, så indtraf dette år ret føleligt og pludseligt et almindeligt økonomisk tilbageslag. Årsagerne hertil var mange. Landene søgte nu at blive selvforsynende, de hjemsendte soldater gik ind i produktionen, som steg, kartoffelavlens tog et stort opsving til skade for kornsælget, og endelig indførte England i 1815 en høj indførselstold på fremmed korn. Følgen var dårlige afsætningsmuligheder for danske landbrugsvarer, en tilstand, der varede helt til 1828. Historikeren, dr. phil. Hans Jensen har beregnet, at priserne på landbrugsprodukter under denne store landbrugskrise faldt til en trediedel eller en fjerdedel af, hvad de havde været i 1818.

Stor fattigdom og elendighed hjemsøgte hermed den danske bondestand; hårdest ramt var de magre egne, men også Sjælland følte krisen. Der var således her gårde, som solgtes til 800-1000 kr. pr.

td. hartkorn, hvilket var en tilbagegang på mellem en trediedel eller to trediedele. De dårlige forhold ramte de større landejendomsbesiddere hårdere end de mindre, og selvejerne hårdere end fæsterne. Godsejerne havde ofte stor gæld, høje driftsomkostninger samt hyppigt for høj levedod. Fæsterne derimod havde i modsætning til selvejerne ingen prioritetsgæld. At de ikke desto mindre kunne komme i knæ — til dels selvforskyldt — skal vi straks se.

I 1820 og i 1829 havde Rasmus Bager nemlig bortgiftet de to ældste døtre til hver sin vævermester. Det var flotte bryllupper, og det var med dem som med julen: de varede længe og kostede mange penge. Rasmus Bager havde ikke helt indstillet sig på de ændrede forhold, og han pådrog sig en stor gæld hos købmand Roeskilde i Kalundborg. I 1831 opgjordes den til 340 rigsdaler, et meget stort beløb. Han kom også i restance med landgilden til kammerherre Lerche på Lerchenborg. »Det høye Herskab« havde i 1831 59 rd. til gode.

På denne tid begyndte Anne Bager at skranke, og hun og hendes mand besluttede sig da til at oprette et testamente, der skulle sikre den ældste søn, Niels Frederik, besiddelsen af gården efter dem. I testamentet af 4. marts 1831 bestemtes, at Niels Frederik skulle give sine to brødre hver 100 rd., når de blev 25 år, og at han skulle holde bryllup for sine to yngre søstre efter egnens skik og brug. Som medgift skulle hver af dem have: 1 god, opredt seng, 1 kakkellovn, 1 dug og 6 servietter samt 2 køer og 2 får. For hele herligheden med besætning, inventar og indbo skulle Niels Frederik betale »den løsnings-sum« af 700 rd., som dog skulle blive stående i gården. Niels Frederik måtte også påtage sig at betale den gæld, som de to gamle eventuelt ikke havde nået at betale, inden de døde.

Anne og Rasmus havde nu beskikket deres hus, og de har formentlig regnet med, at alt ville gå som skrevet stod. Den 10. juni 1831 døde Anne, og Rasmus viste testamentet frem i skifteretten, men siger ikke det gamle ord »avind står tidlig op«. Den ene af svigersønnerne, væver Christian Rasmussen, Melby Mark, for op som trold af æske og nægtede pure at gå med til, at hans

kone intet mere skulle have. Han forlangte at få skiftet, og dette krav tog skifteforvalteren til følge, så meget mere som testamentet efter hans opfattelse næppe var gyldigt.

Da der den 12. juni atter var skiftesamling, mødte Chr. Rasmussen op ledsaget af prokurator Nissen fra Kalundborg. Først da man var nået gennem ni lange møder, hvoraf det sidste holdtes den 25. maj 1832, kunne man nå vejs ende. Men hvilken vej! Rasmus Bager var rasende over sin umedgørlige svigersøn og lod drøje ord falde. I Birkendegårds skiftebog, der har fulde 31 foliosider om sagen, læser man således under den 18. februar 1832:

»Væver Chr. Rasmussens sagfører, procurator Nissen, benægtede Bagers anfald af 4. ds. og gentagende reserverede sin mandants (d.v.s. klients) ret for de af Bager mod ham brugte sigtelser for åger og utilbørlige udtryk ved at tillægge denne formaledidede hævn og vindesyge.« Så mange er ordene, og de lader mere end ane, under hvilke former skiftet er foregået.

Vævermester Chr. Rasmussen påstod, at Asmindrupgård ikke var 700 rd. værd, men hele 4000 rd., hvilken sum han gerne ville give for gården! På baggrund af den rethaveriske Chr. Rasmussen er det helt underligt at se, at den anden svigersøn, vævermester Hans Chr. Kjær fra Holmstrup, erklærede, at hans kone Marte Marie havde fået tilstrækkeligt ved sit giftermål. Det *kan* selvfølgelig have været tilfældet, men derfra og til den rette erkendelse, er der som bekendt et ikke ringe spring.

Takket være den omhyggelige løsøre-registrering kan vi så at sige gå fra rum til rum i den store bondegård og se, hvad Anne og Rasmus ejede. I overstuen var et rødmalet fløjtbord, 1 kanapé og 6 stole med betræk, 1 chatol, 1 stort ege-klædeskab med et væld af hør- og vadmelsprodukter (lagener, duge etc.), 1 ege-dragkiste med stadstøjet. I chatollet lå en del sølvtøj, bl. a. 6 sølvspiseskeer til en værdi af 20 rd. Indboet i overstuen var i alt 131 rd. værd.

I sengekammeret fandtes en topseng med omhæng, dyner og underdyner i mængde, 1 bilæggerovn, 1 dragkiste og et bord. I mellemstuen: 2 stole og 2 lænestole, 1 bord, »1 Stueuhr i Foderal«, 2 spejle, 2 skilderier, 1 chatol, 1 bilæggerovn, 1 sengested med tilbehør. I spisekammeret fandt skifteforvalteren 6 kobberfade, 1

kobber-æbleskivepande, 1 malmpande, 1 messingbækken, 1 kobberkaffekande, som nok har snurret for meget, eftersom købmandsregningen var blevet så stor, kopper, flasker osv.

I borgstuen var 1 fyrrebord på fod, 6 bænke, 4 stole, 1 soveslagbænk, 1 dragkiste, 1 klædeskab, 1 hængeskab, 1 malm-morter, 1 strygejern, 1 sengested med tilbehør og endelig diverse småsager som fyrtøj o. a. Borgstuen takseredes til i alt 63 rd.

I køkkenet var der 2 kobber-bryggerkedler, 4 egekar, øltønder, 1 kærne, 1 tekeddel, truge, knive, pottes, nok en kaffekande, gryder osv. — samt et sengested! I karlekammeret indskrænkede bohavet sig til to sengesteder. Også lo og loft blev gennemgået. Her lå bl. a. 160 alen hør- og blårlærred og en del uld. Alt indboet blev takseret til en værdi af 561 rd.

Som man ser er der tale om en ikke ringe velstand, og da den omstændelige skiftesag omsider blev sluttet, viste det sig, at boet have en værdi af 1242 rd. 2 m. og 8 sk. Men her over for stod rigtig nok en gæld på i alt 863 rd. og 10 sk., hvortil måtte lægges skifteomkostninger på ikke mindre end 150 rd. 3 m. og 5 sk. Til deling mellem børnene blev der da kun 145 rd. 5 m. og 15 sk. Hver af sønnerne fik ikke mere end godt 26 rd., mens døtrene takseredes til det halve. Marte Marie fik slet ingen ting, for hun havde jo — gennem sin mand — erklæret sig tilfreds.

Det er meget svært at bedømme, om resultatet var meget forskelligt fra det, Anne og Rasmus havde stilet efter. De ydelser, som Niels Frederik skulle præstere: 700 rd. for gården, 200 rd. til brødrene, to bryllupper med udstyr og medgift samt forældrenes eventuelle gæld — kunne sikkert nok nærme sig de 1242 rd. Hvorom alting er: Både sønner og svigersønner skrev under på skiftet — Chr. Rasmussen formentlig skuffet over det ringe udbytte. Den gamle Rasmus Bager var heller ikke helt tilfreds med afgørelsen og forbeholdt sig at appellere til overretten. Dette skete dog, så vidt det kan ses, ikke. Knurrende akcepterede han den trufne afgørelse og gik nu på aftægt hos Niels Frederik, der året forinden var blevet gift. Rasmus Bager døde den 10. februar 1846. Christian Rasmussen var siden aldrig på talefod med den øvrige familie.

KILDER

- Ministerialbogen for Kalundborg 1769—82. L.A.
Skatteligning over Kalundborg for året 1771. L.A.
Folketællingen for Kalundborg 1787. R.A.
Ministerialbogen for Viskinge sogn 1801—09. L.A.
Ministerialbogen for Vørslev sogn 1814—46. L.A.
Lægdsrullen for 55. lægd, Vørslev sogn. L.A.
Birkindegårds Skifteprotokol 1831. L.A.
Schultz Danmarkshistorie, IV, 1942, s. 391 ff.
R.A. = Rigsarkivet. L.A. = Landsarkivet f. Sjælland.